SAT-2G.509-1-ESIR-LC-05

Culturemes in "Jack and the Beanstalk"- a Combined Culturematic-syntactic Approach

Elitsa Georgieva

Културемите в „Джак и бобеното зърно" – комбиниран синтактично-културематичен подход

Елица Георгиева

CULTUREMES IN JACK AND THE BEANSTALK – A COMBINED CULTUREMATIC-SYNTACTIC APPROACH: *The report presents the application of an approach to extracting culturemes (axiologically-marked meaning units) from a narrative text. The object of analysis is Jack and the Beanstalk – one of the best-known English fairy tales.The proposed approach is a combination of the culturematic analysis method developed by Roumyana Petrova and Labov and Waletzky's method for narrative analysis. Thus, it seeks to avoid as much as possible the subjectivity involved in analyzing narrative texts.*

The report also shows some of the findings presented in a table followed by an analysis that leads to the explications of the culturemes in the text.

Key words: *culturemes, axiology, fairy-tales, culturematic analysis*

До този момент културематичният подход, който се основава на понятията „културема" и „послание", се прилага предимно към паремии в качеството им на прецедентни автосемантични изреченски текстове. Целта на настоящата разработка е той да се приложи към разгърнат текст (литературна приказка), като моделът се допълва със синтактичен подход за експлициране на оценъчните значения. Така разработената методика се прилага за анализ на английската вълшебна приказка „Джак и бобеното зърно" във версията, включена в сборника на Джоузеф Джейкъбс от 1890 [3], като първо се анализират езиковите структури в текста, които носят оценъчна информация и към така експлицираните значения да се прилага културематичен анализ, с цел извличане на наличните културеми в текста. Методологическата рамка включва използване на модела на Лабов [4] и Лабов и Уалетцки [4] за описание на повествователни наративни текстове, както и на модела за културематичен анализ на Р. Петрова [7], [8], [9], [10], [11].

Към дефиниране на проблема

Най-общо можем да дефинираме културемите като „нередуцируеми вербализирани семантични единици с отчетливи аксиологически (положителни и отрицателни) характеристики, на които може да се разложи дадена езикова единица, вкл. и текст" [11:4]. Културемата се открива по пътя на текстово преобразуване след като към текста се зададе въпроса: „Какво утвърждава/отрича този текст?" При иронични текстове знакът на културемата се определя с въпрос за установяване на посланието: „Какво ни съветва да правим/ да не правим и т.н. този текст?"

Отговорът на тези въпроси, обаче, би могъл да варира спрямо личностните качества на изследователя/читателя, особено когато става въпрос за литературна творба. В крайна сметка интерпретацията на литературния текст от читателя никога не е и не може да бъде еднозначна, като значението на текста зависи и се появява именно в резултат на тази интерпретация, а тя от своя страна зависи от множество фактори, които читателят носи в процеса на

четене: предходни знания, ценностна система, нагласи, степен на познаване на езика и културата. Следователно, един от проблемите, който се появява при анализа на разгърнат текст, е как да се избегне нежелания елемент на субективност, особено в случаите, когато приказката няма ясно изразена поука в края си.

Такава приказка, например, е избраната за обект на анализ английската вълшебна приказка „ Джак и бобеното зърно“ във версията, включена в сборника на Джоузеф Джейкъбс от 1890г. Изборът на творбата се мотивира от факта, че това е една от най-популярните английски приказки, известна и на много български читатели, не само поради това, че е включена в сборници и антологии, но и поради присъствието на историята и на типажите във филми, видео игри, видео клипове, материали за обучение по английски език като чужд. В допълнение, вариантът на приказката в сборника на Джейкъбс е един от най-често използваните било то дословно или в опростена форма в последващи препечатвания. [1:12].

Анализът на тази приказка е интересен и от друга гледна точка: погледнато формално, тя съдържа множество действия и елементи, които могат да се приемат за антиценности: беден и мързелив герой, който не може да се задържи на работа, проявява нечестност, измама или неподчинение (напр. когато Джак се среща с жената на великана), извършва множество кражби, чрез които героят подобрява материалното положение на семейството си и дори убийство (в края на приказката Джак убива великана). В същото време, обаче, тази приказка се приема от „всяко дете, което е запознато с нея, като история за приключения и награда“ [6:11], т.е. тук имаме интересен от изследователска гледна точка случай, при който експлицитно изразените антиценности в процеса на четене и интерпретация се превръщат в положителни такива. С други думи, можем да потърсим отговор на въпроса: Как става така, че читателите попиват/получават етичните и морални ценности, които приказките предават/за които разказват, но не назовават открито?

Приложение на модела

При анализа на езиковите форми повествованието първо беше разделено на секции според модел, предложен в Хатч [2] : ориентация (идентификация на време, място, герои), цел, проблем, стъпки за разрешаване на проблема, наративни събития (усложнение и развръзка) и край (кода). Всяка част се анализира, като се използват количествени методи за наличие на средства за оценка (според модела на Лабов и Лабоб и Уалетцки) и всяко открито средство се отбеляза и кодира. В анализа влизат предимно основните повествователни изречения, но се има предвид и пряката реч. От една страна, тя не фигурира в средствата, описани от Лабов. От друга страна, обаче, тя би трябвало да е маркирана от гледна точка на ценностно- оценъчни качества, тъй като чрез речта на героите разказвачът предава какво се е случило „отвътре” в историята, като я доизгражда и насочва в определена посока. В този смисъл, пряката реч също се има пред вид като допълваща модела за анализ. Табл. 1 представя в обобщен вид основните данни за оценъчни изрази, групирани според ключови елементи в повествованието (герои, места, времеви компоненти) и според основните повествователни събития (вж. Прил.1)

Анализирайки данните можем да направим следните обобщения:

1. При описание на обстановката и мястото на развитие на действието преобладават компараторите (предимно отрицателни форми) и подсилване на

значението предимно чрез повторение. Според Лабов [4] отрицателните изречения служат като средство за оценка на събитията, тъй като помагат те да бъдат съпоставени с други събития, които биха могли да се случат, но не са. По този начин се получава едно своеобразно сравнение на събития, които са се случили, с такива, които не са. Така например, в началото на приказката, чрез отрицателни форми се очертава липсата или проблема (по Проб [12]): „Milky-white gave no milk and they didn't know what to do". Отрицателни форми преобладават и в завръзката, когато Джак се среща със странния човек: „He hadn't gone far when he met…", "… as he hadn't gone very far it wasn't dusk by the time he got to his door", за да се наблегне на близостта на мястото, което след това противопоставя на отдалечеността на горната земя, където се случват основните събития, довели до успеха на Джак в края на приказката.

В тази връзка, прави впечатление използването на повторение за описание на местата в горната земя. Основните функции на интензификатора повторение според Лабов е именно да подсили определени действия, също както и да създаде усещане за очакване на опасни или интересни събития. По този начин се създава дихотомия близост-отдалеченост, която би могла да се приравни с идеите за културна близост и различие, но също така и с идеята за възможностите, които създава изследването на непознати, далечни и потенциално опасни места, която е била толкова актуална в колониална Великобритания в края на XIX век (виж. [6])

2. При описанието на Джак като главен герой преобладават компаратори – предимно сравнения или сравнения в съчетание с изрази за интензификация. Така например, в завръзката Джак не е представен като наивно и глупаво момче, което разменя семейната крава за няколко бобени зърна. Той е представен като находчив и умен (''as sharp as needle'', "as you are so sharp"). Освен това, разказвачът използва и външна форма на оценка, като се обръща директно към читателите: когато описва ефекта от поникналите бобени зърна, забелязваме употреба на въпрос, зададен директно към чататели/слушателите: „ And what do you think he saw?, why the beans his mother had thrown out of the window into the garden, had sprung up into a big beanstalk which went up and up and up till it reached the sky. И освен това, разказвачът заключава: „So the man spoke the truth after all".

В допълнение, чрез използване на сравнения или отрицателни форми, Джак е описан като пъргав (he climbed down like a house on fire), умен и съобразителен (This time he knew better than go straight to the ogre's house), но и не винаги доволен от ситуацията, в която се намира и съответно като винаги готов да се възползва от предоставените му възможности: 'Jack was not content and it wasn't very long before he determined to have another try at his luck". Така Джейкъбс като че ли набляга на ценности като усърдие и опортюнизъм, отново типични за обществото във Великобритания в края през XIX век. Поемането на рискове, с цел облага като че ли също е важно качество, което приказката утвърждава като положително – това е особено очевидно в описанието на третото пътешествие.

От друга страна, при описанието на другия основен герой, Великанът, фокусът се поставя върху отрицателни качества и ценности. Той е представен като канибал, който яде малки деца и за подсилване на ефекта се повтаря ритуалният рефрен, който той изпълнява: „ Fi-Fi–Fo-Fum Fee-fi-fo-fum, I smell the blood of an Englishman,
Be he alive, or be he dead, I'll have his bones to grind my bread." Набляга се на големината, тежестта и огромния апетит на великана, които са често

противопоставени с липсата на храна, бързината и лекотата на Джак (as hungry as a hunter, …and (he) got down like a mouse, …he was off before you could say "Jack Robinson"). Изборът на езикови средства като че ли подкрепя тезата на Шумски, според който „Джак действа като колонизатор, чиято победа над нецивилизования Великан води до възстановяване на цивилизацията" [6:23], а характеризирането на гиганта като канибал, който яде деца, го поставя извън социално приетите норми, създава „моралната основа", на която Джак се позовава, за да унищожи великана и жена му.

Към извличане на културемите

Въпреки, че приказката във варианта на Джейкъбс няма открито изразена поука, анализът на езиковите форми дава добра основа за извличане на културемите от текста. И така: „Какво утвърждава/отрича този текст?). В този смисъл можем да кажем, че има няколко положителни културеми: [+ усърдие], [+находчивост], [+поемане на риск], [+опортюнизъм]. Също така могат да бъдат извлечени и няколко отрицателни културеми [-канибализъм], [-варварство].

Заключение

В заключение може да се каже, че така приложения разширен модел може да се използва успешно за достигане до културемите в разгърнат текст. Той позволява експлицирането на оценъчното значението от гледна точка на разказвача, а тази негова характеристика е особено важна от лингвокултурна гледна точка, защото позволява изясняване на езиковата картина през призмата на определена езикова или по точно лингвокултурна личност, т.е. на сложното и взаимосвързано единство от езикова компетентност заедно със специфичен набор от поведенчески стереотипи и ценности, съхранявани в езика чрез богатството от словесната писмена и устна традиция на народа.

Прил.1./Табл.1

Повествователен елемент	Пример	Категория	Подкатегория
1.Проблем/поведенческа ситуация	1.1. Milky-white gave **no milk**	Компаратор	Отрицателна форма
	1.2. They **didn't know** what to do	Компаратор	Отрицателна форма
2. Място/време/обстановка	**2.1 He hadn't gone far** when he met…	Компаратор	Отрицателна форма
	2.2. ...as **he had't gone very far** it **wasn't dusk** by the time he got to his door	Компаратор	Отрицателна форма
	2.3. When he woke up, the room looked **so funny**	Интензификатор	Израз за интензифициране
	2.4**. And what do you think he saw?.....So the man spoke the truth after all.**	Интензификатор	Въпрос/външна оценка
	2.5. …..and yet all the rest was **quite** dark and shady	Интензификатор	Израз за интензифициране
	2.5. …..into a beanstalk which **went up and up and up** till it reached the sky	Интензификатор	Повторение

	2.**6. And he climbed and climbed and climbed and climbed and climbed** till at last he reached the sky /x3/	Интензификатор	Повторение
	2.7. **So he walked along and he walked along and he walked along** till he came to a 2.8 **great big tall house**	Интензификатор Корелация	Повторение Двойно определение
3. Герои **3.1. Джак**	3.1.1. ...said Jack **as sharp as a needle**	Компаратор	Сравнение
	3.1.2. ...says Jack **quite polite-like**	Компаратор + Интензификатор	Сравнение+ израз за интензификация
	• ...and was **as hungry as a hunter**	Компаратор	Сравнение
	• ...says Jack, **as bold as brass**	Компаратор	Сравнение
	• ....he was off **before you could say "Jack Robinson**	Компаратор+ Интензификатор	Сравнение+ модален гагол+ културно-специфичен израз
	• .....he climbed down **like a house on fire**	Компаратор	Сравнение
	3.1.7. Jack **was not** content and it **wasn't very long** before he determined to have **another** try at his luck	Компаратор + Интезификатор	Отрицателна форма + форми за подсилване
	3.1.8. This time he **knew better than** to go straight to the ogre's house	Компаратор	Сравнителна степен
3.2. Великанът и неговата жена	3.2.1. At his belt he had **three** calves strung by the heels	Интензификатор	Числително име
	3.2.2. Fee-fi-fo-fum, I smell the blood of an Englishman, Be he alive, or be he dead, I'll have his bones to grind my bread /x3	Итензификатор	Ритуална формула
	3.2.3 ...the big tall woman was **that** curious	Интензификатор	Показателно местоимение за подсилване на определението
	3.2.4. The ogre's wife **wasn't such a bad sort, after all.**	Компаратор + външна оценка	Отрицателна форма + лексикални единици

ЛИТЕРАТУРА

[1] Goldberg, C. “The Composition of “Jack and the Beanstalk’’. - In: *Marvels and Tales*, Vol.15, No 1, 2001, pp. 11-26
[2] Hatch, E. *Discourse and Language Education*. Cambridge language teaching library, 1992
[3] Jacobs, J. *English Fairy Tales*. David Nutt, 270 Strand, London, 1890, retrieved from https://archive.org/details/englishfairytal00jacogoog , 14.12.2014.
[4] Labov, W. “The Transformation of Experience in Narrative Syntax”, chap. 9 of *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972, pp. 345-396.
[5] Labov, W. and J. Waletsky. Narrative analysis: oral versions of personal experience. - In: J. Helm (ed.). *Essay on Verbal and Visual Arts*. Seattle: American Ethnological Society, 1967, pp. 12-44.
[6] Szumsky, B. The House that Jack built: Empire and Ideology in Nineteenth-Century British Versions of “Jack and the Beanstalk”. - In: *Marvels and Tales*, Vol.13, No 1, 1999, pp. 11-30.
[7] Петрова, Р. За пословиците и културата. - В: Ние и другите // We and the Others, Библиотека Европеистика / European Studies Series. Русе: Печатна база при РУ „Ангел Кънчев“, 2004.
[8] Петрова, Р. Културемата – единица за лингвокултурологични съпоставителни изледвания (върху материал от английски и български пословици). – В: *В огледалния свят на езика и културата*. Р. Русев и др. (ред.). Русе: „Лени–Ан”, 2007.
[9] Петрова, Р. *Културемите в Книга на притчите (The Book of Proverbs) в Авторизираната версия на Библията (AV/KJB).* Русе: „Лени Ан“, 2012.
[10] Петрова, Р. *Лингвокултурологично съпоставително изследване на английски и български пословици. Дисертация*. София: БАН – Институт за български език, 2006.
[11] Петрова, Р. Някои бележки към культурематичния анализ на лингвокултурния концепт "мъдрост" в Книгата на притчите, Библията на Крал Джеймс. - В: *Проглас. Филологическо списание*, 2009, брой XVIII, стр.144-149, http://georgesg.info/belb/spisanija/proglas/2009.2/petrova_rumjana.pdf (дата на достъп: 29.09.2015)
[12] Проп, В. *Морфология на приказката*. София: Изд-во "Захарий Стоянов", 2001.

За контакти:
Ст. преп. Елица Георгиева, Катедра „Чужди езици“, тел: 082/888 230, email: edgeorgieva@uni-ruse.bg

Консултант:
Доц. д.н. Румяна Петрова, Катедра “Европеистика и международни отношения”, ФБМ, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 082-888 811, e-mail: roumyana.petrova@yahoo.com